

AZ OLASZ KORPORATÍV RENDSZER TULAJDONJOGI FELFOGÁSA

ÍRTA:

IBRÁNYI ISTVÁN

A fasizmus, mint politikai koncepció, elveinek természeténél és szellemi beállítottságánál fogva nem állt meg Itália gazdasági és politikai életének korszakalkotó reformjainál, hanem fokozatosan hatása alá vonta, átalakította és átalakítja a gazdasági élet területén kívül a társadalmi élet és berendezkedettség minden egyéb területét és részét is.

A fasizmus a gazdasági életben a liberalizmus elvei szerint felépült termelési rendszert felszámolta és egészen új elveken egészen új rendszert alapozott meg.

A gazdasági életet átformáló elvek szükségképpen átléptek egyéb területekre is. Ez alól nem lehetett kivétel a jogélet sem, ahol az alapvető változások sürgetésének gyökereit már a XIX. század folyamán meg lehet találni.

Nézzük ez alkalommal a jogélet terén a magánjogi területét.

A ma Itáliában még érvényben lévő magánjogi kódexet II. Viktor Emánuel király 1865-ben szentesítette és a szentesített törvények 1866 január 1-én léptek életbe. Ez a kódex az akkori idők szokása szerint teljesen az 1804-ben készült Code Napóleont vette mintául. Szellemében, mondhatni világnézeti felfogásában, azonfelül beosztásában – egy-két kisebb eltéréstől eltekintve – nagyon és egészen egyezik a Code Napóleonnal; vannak paragrafusok, amelyek szó szerint való fordítások.

Az 1865. évi olasz magánjogi törvénykönyv kodifikátorai, bár sokszor vették mintául, sőt sokszor fordították is a Napoleon Kódexet, tekintettel az egységesítés nehézségeire és sürgősségére, kétségtelenül nagy munkát végeztek. A törvényerőre

emelkedett kódex azonban rövid idő múlva a legkülönbözőbb szempontból a kritika középpontjába került. Legelőször a kódex felépítésében és egyetemi tanításában követett rendszert tették vita tárgyává, támadták a francia hatás módszerét, elveit és igyekeztek új irányt szabni.

Az 1880-as évek felfogása kifogásolta, hogy a polgári jog, amelyet a római civilizáció adott át, miután néhány kisebb jelentőségű módosítással a középkori társadalmat jogszabályokkal látta el, ismét néhány kisebb módosítás után a modern társadalmat is kormányozni akarja és a jövő kikerülhetetlen átalakulásait változatlanul akarja keresztülélni.

Az evolúciós irány legtekintélyesebb képviselője: Cimballi már az első munkáiban az alapvető átalakulás szükségét hirdette a polgári jog terén. Azonban nem egyszerű revideálást sürgetett, néhány módosítást a forma, az intézmény és rendelkezés tekintetében.

Az az individualista periódus, amelynek hatása alatt a mai érvényes jogszabályok készültek – mondta Cimballi –, befejeződöttnek látszik s átadja helyét lassan a szociatikus periódusának. Az individualista periódus elérte a fejlődés legmagasabb fokát, amikor diadalra vitte az emberi individualitás elvét, amely szerint az egyén a polgári jogok, a javak feletti szabad rendelkezés, az abszolút szabadság, az érdekek teljes alanya függetlenül bármilyen nemzeti köteléktől. Ma már számot kell vetni azzal, hogy az az egyén, aki a jogok abszolút alanya, a társadalom testének éppen úgy atomja, molekulája, mint a tőle különálló többi egyének, s hogy a társadalomnak funkciója van, mint az egyénnek, s hogy a társadalom nem kevésbé élő és reális alanya a

jognak, mint az egyén; sőt inkább – amennyiben az emberi individualitást képviseli. Az érvényben levő kódexek csupán az individuális jogviszonyok többféleülésének szabályozására törekzenek; az individuális törvényhozást képviselik s mint ilyenek mindinkább alkalmatlanná válnak arra, hogy a modern idők megváltozott körülményeinek megfeleljenek, amikor az élet és cselekvés középpontja fokozatosan az egyéni egységből kikapcsolódva a szociális egység felé halad. Ennélfogva minden olyan revíziós törekvés, amely nem belsőleg kívánja újrapépíteni a kódexet, meddő munka.

Cimbali szerint a primitív korszakra – amikor az egyént teljesen abszorbeálta a közösség – az egyén teljes emancipációjának korszaka következett. Ezt a korszakot viszont az egyéni és szociális elem közötti kiegyezés és reintegralódás korszakának kell követnie.

Pellegrino Rossi már 1861-ben erősen támadta a francia törvényhozást, amiért nem volt elég tekintettel a legutóbb bekövetkezett gazdasági haladásra. Cimbali 1885-ben ugyanezeket ismételte el az 1865-i kódex olasz törvényhozói ellen, akik nem hagyták ki a francia kódex támadott pontjait úgyannyira, hogy ma már nem elegendők a Rossi által sürgetett egyszerű kiigazítások, ma amikor a nagyipar, a tőke, a hitel a fejlődésnek egész más fókán áll. Az egyes intézmények nemcsak gazdasági tekintetben elégtelenek, hanem jogi szempontból is mutatják, hogy a civilizáció haladása folytán értéküket és jelentőségüket majdnem teljesen elvesztették, mert más idők, más szociális feltételek termékei.

Cimbali az 1885-ben megjelent munkájában fejtette ki elveit s azok mindenütt igen erős visszhangra találtak. Munkája 1894-ig három kiadást ért el s 1906-ban a negyediket. 1906 szeptember 10-én az akkori igazságügyminiszter, Gallo terjedelmes indokolású tervezetet nyújtott be III. Viktor Emánuel királynak a magánjog reformjára vonatkozóan. A tervezet alapján királyi dekrétum a magánjogi törvényhozás generális reformjára külön királyi bizottságot állított fel. E reformbizottság felállítását akkor a Cimbali által kezdeményezett munka közvetlen eredményének tekintették.

A reform előkészítésére alakult bizottság megkezdett munkáját megakasztotta az 1915. évi háború és az utána bekövetkezett események.

A faszizmus 1922-ben Viktor Emánuel király megbízása alapján átvette a kormányhatalmat és mindjárt erős kézzel hozzáfogott a kodifikáció munkájához. Már az 1923 december 30-iki törvény a fennálló királyi bizottság keretén belül egy albizottságot küldött ki azzal a feladattal, hogy az általános magánjogi kódex reformját előkészítse. E bizottság – miután az 1925 december 24-iki törvény felhatalmazta, hogy a kódex egyes könyveit és címeit külön-külön is bemutathassa – előbb Vittorio

Scialoja, majd ennek halála után Mariano d'Amelio elnök irányítása mellett az I. könyv (személyjog) tervezetét 1931-re elkészítette. E tervezetet észrevételezésre a semmitőszéknek, a fellebbviteli bíróságoknak, az államtanácsnak, egyetemeknek, ügyvédi és ügyészi szervezeteknek küldték meg. Az észrevételeket négy kötetben publikálták.

Az észrevételek egy külön bizottság elé kerültek. Ez a bizottság az igazságügyminiszter személyes elnöke alatt a legaprólékosabban vette tárgyalás alá az észrevételek összes pontjait. Így született meg az 1936. évre az I. könyv végleges tervezetszövege, mely az 1938 december 12-iki törvénnyel 1939 július 1. napján lépett életbe. Az új kódex I. könyve elhatározó lépést képvisel a reformok útján. A tradícióknak megfelelően biztosítja az olasz család szerkezetét s beviszi minden intézménybe azt az új szellemet, amellyel a faszizmus az egész nemzetet áthatotta. Követi a faszizmus szilárd célkitűzéseit: az ősi itáliai tradíciókat megőrizni, megtisztítva az időközben beszivárgott idegen elemektől.

Az 1936. évre elkészült a fent ismertetett úton a többi tervezetszöveg is: a III. könyv (öröklés, ajándékozás) és a IV. könyv (kötelmek és szerződések). A II. könyvet (dolgozók és reáljogok) d'Amelio elnök 1937 augusztus hó 14-én terjesztette Solmi igazságügyminiszter elé.

Amint látjuk, a bizottság elkészült azzal a feladattal, amelyet Cimbali 1885-ben oly határozott erővel hirdetett. A végleges befejezés az összes kódexek életbelépése lesz, amelyet III. Viktor Emánuel király és császár 1940-re ígért meg az olasz nemzetnek.

A *tulajdonra* vonatkozó szabályokat a magánjogi kódextervezet II. könyve tartalmazza. A tulajdon kérdése a magánjog legérdekesebb és legtöbbet vitatott kérdései közé tartozik. A történelem minden egyes korszakában – a primitív ember idejétől napjainkig – megvolt a tulajdon sajátos jogi szabályozása. Ezek egymástól eltértek, koronként alapvető különbséget mutattak fel. Nyomait minden idők minden népénél meg lehet találni, pozitív jogi szabályozása hosszú történeti fejlődésen ment keresztül, míg a mai alakjához eljutott. Mászt jelentett a tulajdonjog az ú. n. patriarkális korban, mászt az ókorban, középkorban, más tartalma volt a feudális korszakban és az abszolút monarchák idejében. Ma is az tűnik szembe, hogy a tulajdon jogi szabályozása egyes országokban eltérő s részben az átalakulás folyamatában áll.

Önként jelentkezik itt a kérdés, hogy az átalakulási folyamatnak mi az oka?

Az embernek a földön céljai megvalósításához, életének fenntartásához anyagi eszközökre van szüksége. E szükséges eszközökre, javakra közvetlen vagy közvetett hatalommal rendelkezhetik. A tulajdon közvetlen hatalmat jelent, amely közvetlen hata-

lom valamely személyt illet. Az ember mint személyiség – a közvetlenül felismert használat útján – a materiális javakkal személyes jogviszonyt hozhat létre és azt mondhatja: ez az enyém. A tulajdon tehát összeköttetésben van a személlyel, a hatalom gyakorlójával, következésképp annak életével és fejlődésének történetével is. Ennélfogva a tulajdon az emberi személyiséget tükrözi vissza a materiális javak terén, értelmét pedig mint közvetlen rendelkezési hatalom az emberi személyiségben találja meg. Mindazok az elméletek, amelyek az ember személyiségét tagadják s az embert a fiziológia síkjára vezetik vissza, természetszerűen eljutnak a tulajdon tagadásához. Ha az ember tényleg a nem szellemi élőlények sorába tartoznék, megelégednék a közösségi hatalom által naponként kiosztott adaggal. A személyiség megkívánja és magában foglalja a szabadságot, sorsa eldöntésének és a saját maga feletti rendelkezésnek hatalmát. Ez megnyilatkozik természetszerűen az anyagi javak terén is. A tulajdonnak a hatalom gyakorlójával, a szabad személyiséggel való belső összeköttetése megérteti azt az igen fontos alapvetést, hogy a tulajdon szabályozottsága minden korban és minden népnél bensőségesen összefügg azzal a felfogással, amely abban a korban az egyéni személyiség, a család, a közösség, a nemzetiség és a társadalmi rend viszonyában uralkodik.

A személyében szabad ember azonban megmarad mindig a család, a nemzet és az egész társadalmi rend organikus tagjának, amiből következik annak szüksége, hogy ezt az organikus viszonyt a tulajdon szabályozottsága is hasonlóképpen kimutassa. Eszerint kell, hogy az egyéni tulajdon is alá legyen vetve azoknak a jogoknak, amelyeket a család, a nemzetiség és az állam az ember szabad személyiségével szemben érvényesít. Az egyénnek és a közösségnek ez a viszonya alapítja meg a tulajdon szociális elemét, amely azonban a személyi elemet nem szünteti meg, sőt feltételezi.

A javak adják a tulajdon tárgyát. S a javaknak az a rendeltetése, hogy az ember azokat a sokirányú szükségletek kielégítésére mint eszközt használja s azokkal az anyagi lét fenntartását és tökéletesítését biztosítsa. A szükségletek kielégítésére szolgáló javak használat céljából tehát minden embert megilletnek, mert kinek-kinek joga és kötelessége, hogy életét fenntartsa.

Az emberi szükségletek természetüknél fogva periodikusan visszatérő jellegűek s a különböző szükségletek kielégítésére szükséges javak viszont nem mindig állanak rendelkezésre. Ez indokolja a jövőbeli szükségletek kielégítése céljából a javak beosztását és felhalmozását; a felhalmozás és beosztás szükségszerűsége pedig a közvetlen használat tartamán túlterjedő rendelkezési hatalmat alapozza meg.

A rendelkezési hatalom (magántulajdon) ily alapvető jellegét a termelés közbeiktatott folyamata sem változtatja meg. A termelés célja ugyanis a javak közvetlen vagy közvetett szaporítása. A búzával nemcsak a tulajdonos és a munkások fognak élni, a cipőgyár készítményeit nemcsak a gyáros és a munkások akarják elhordani, de nem is ezzel a szándékkal termelnek.

A javak ily rendeltetése és célja jelöli meg a felettük való közvetlen rendelkezési hatalom, a magántulajdon belső erkölcsi feladatát és kell hogy az egyéni személyiségben gyökerező tulajdon feladatának – mely a szociális elem követelménye – eleget tegyen a szociális szolgálat kötelemében. A tulajdon erkölcsi feladatának emelkedettebb fogalma nem idegen a joggal és nem áll azon kívül. Kétségtelen, hogy a jog a javak feletti szabad rendelkezést az egyén számára biztosítja, de amikor ez a rendelkezés, használat visszaéléssé és erkölcstelenné válik, a törvény minden civilizált népnél közbelép és megtorolja azt. Éppen ezért a tulajdon szabályozásánál mint alapvető szempont játszik közre az erkölcsi szempont. Az erkölcsi elvek meggyöngyülései vezettek és vezetnek arra, hogy az emberek elfelejtik az élet kedvéért az élet célját és a tulajdon kedvéért a tulajdon célját.

A tulajdonnak mint közvetlen rendelkezési hatalomnak végső gyökere tehát a személyes emberi természet s mint ilyen változatlan, amint az emberi természet is változatlan (*ius naturale*) – e hatalomnak részletes viszonyait pedig a tételes jog szabályozza, a polgári jogban, amely hivatott megjelölni, hogy hol van a magántulajdon határa, amelyet a mások tulajdona, a közösség és a szociális szolgálat kötelemé megvon.

Az Olaszországban 1865 július hó 25. napján kihirdetett és 1866 január 1. napján hatályba lépett *Codice Civile* a tulajdon tekintetében *teljesen átvette a Code Napóleon felfogását* amely szerint a tulajdonjognak tartalom tekintetében két lényegi eleme van: az abszolút volta és kizárólagossága. Kizárólagossága abban nyilvánul, hogy ami az enyém, az az én tényem nélkül másra át nem ruházható. Abszolút volta jelenti azt a hatalmat, amelynek alapján a tulajdonos a tulajdonában levő dolgot jól-rosszul használhatja, földjét műveletlenül hagyhatja, ház-épületét elhanyagolhatja vagy éppen szét is rombolhatja. Ezért a földön senki felelősségre nem vonhatja, legfeljebb rossz tulajdonos, így rossz állampolgár, de amíg tételes jogot nem sért, polgárjogilag nem büntethető.

A Code Napóleon a justinianusi alapelvekből indul ki, a római jog azonban a tulajdon abszolút voltának következő három elemét ismeri: a *jus utendi*, *fructu* és *abusu*. A *jus utendi* és *fructu* a használat, élvezet és gyümölcsöztetés joga, azaz a dologból minden lehető előnyt kivenni. A *jus*

abutendi pedig rendelkezési jog oly meghatározott használatra, amely után az adott dolog többé meg nem újul, legalább is ugyanazon személy számára nem, vagyis felhasználás és nem céltalan szétrombolás (lerontás, elpusztítás).

A tulajdon továbbá elvileg sérthetetlen; bizonyos körülmények között azonban, ha a közérdek megkívánja, a tulajdonostól el lehet venni a tulajdonát (kisajátítás), de az államnak ebben az esetben is a kisajátított tulajdon ellenértékét mindig meg kell térítenie.

Az olasz Kódex 436. §-ának tulajdonjogi meghatározása szószerint megegyezik a francia Kódex vonatkozó §-ával. A tulajdonosnak a legteljesebb élvezési és rendelkezési jogot adja meg a tulajdonjogban, csak a használat ne legyen olyan, amit a törvény vagy a rendelet megtilt.

Ez a meghatározás a tulajdon individuális elemének teljes felsőbbiségét és hatalmát szentesíti, a tulajdon erkölcsi feladatáról azonban megfigyelni látszik. Benne a szociális elem is csak annyiban érvényesül, hogy a használatot a törvény vagy a rendelet ne tiltsa. A szociális elem és erkölcsi feladat tehát a törvényben felállított korlátozásokban mint negatívumban zsugorodik össze.

Ha a Code Napóleonnak az emberi szabadság eszméjén felépülő tulajdonjogi szabályozását, a továbbiak során, a történelmi „ma” viszonyában tekintjük, – az látszik, hogy az abban foglalt jogi szabályozás, az események tanúsága szerint, nem mutatkozott mindenben alkalmasnak arra, hogy a tulajdont az emberi civilizáció további zavartalan fejlődésére kielégítő módon szabályozza. Az tűnik szembe, hogy a tulajdon jogi szabályozása még mindig bizonyos *fejlődési* folyamatban van és ez a fejlődési folyamat nem a legújabb idők terméke. Gallo igazságügyminiszter 1906-ban, a magánjogi kódexek generális reformjára felállítandó állandó bizottság tervezetének indokolásában azt mondta, hogy a tulajdon intézménye abban a formájában, amely semmi vagy csak kevés tekintettel van a *szociális funkcióra*, a régi jogi felfogás tévedése és ezzel együtt az élet tévedése is.

A Gallo-féle tervezet alapján felállított állandó bizottság munkáját 1922-től a korporatív szellem, a fasiszta felfogás irányította.

A fasizmus a magántulajdon elvének alapján áll, amely szerinte az emberi természetet kiegészíti. Szemlélete szerint a tulajdonjognak abszolút eleme nincs, mert a magántulajdont a szociális funkció kötelme terheli, a nemzeti lét és a nemzeti egység magasabb érdeke alapján. A fasizmus elismeri és figyelembe veszi az egyéni kezdeményezést, mely a nemzeti érdek és a nemzeti termelés leghasznosabb s leghatásosabb eszköze; de a termelés magánjellegű szervezését is nemzeti érdekű funkciónak tekinti, ami a nemzeti állammal szemben *felelősséget*

jelent. A fent kifejtett elvek a tulajdonjogban a „jus abutendi” elem létezését abban az értelemben, amint azt egyes francia jogászok meghatározták, kizárják.

A fasizmusban a magántulajdon jog, de amennyiben jog, annyiban *kötelesség* is. A kötelesség alapja a magántulajdon *szociális funkciójában* van s e kötelesség a szociális funkcióban igazolja a jogot. Az egyén jogának gyakorlása, tulajdonának használata közben nem sértheti meg a nemzeti lét és nemzeti egység magasabb érdekeit, amely a nemzeti államban testesül meg. Az államnak viszont pozitív feladata a közjó védelme, az organikus nemzeti állam fejlődésére és védelmére szükséges erkölcsi és anyagi követelmények megállapítása és biztosítása. Az állami intervenció ennél fogva szükséges, igazságos és törvényes; konkrét tartalmát mindig a közjó egyetemes elve határozza meg.

A kérdés most már az, hogy a valóságban miben áll, mit is jelent a szociális szolgálat kötelme?

A javaknak, mint korábban említettük, az a rendeltetése, hogy a szükségletek kielégítése céljából az anyagi lét fenntartására és tökéletesítésére mindenki számára az eszközt szolgáltatassák. Mindazok a javak tehát, amelyek szükségleteket elégítenek ki, vagy a jövőben valószínűen bekövetkező szükségletek biztosítására felhalmozva és beosztva állanak, rendeltetésszerűen belső, erkölcsi feladatot teljesítenek a magántulajdon szociális szolgálatának kötelmi keretei között.

A javak elégtelensége miatt azonban a javaknak közvetlen vagy közvetett szaporítása szükséges. Ez megkívánja és feltételezi a termelési folyamathoz a javak bizonyos összegyűjtött részét; ez természetesen a szükségletek kielégítésére szolgáló javakból kerül ki. De a termelés céljára való összegyűjtés és felhalmozás semmiképp sem jelenti egyúttal az erkölcsi feladat megszűnését. Sőt annak két irányban való érvényesítését kívánja meg. Szolgálnia kell a kitűzött célt, egyfelől t. i., hogy tényleg termeljen és ezáltal az elégtelen javakat a szükségletek kielégítésére szaporítsa, – másfelől, hogy a termelt javakat a szükségletek kielégítésére tényleg rendelkezésre is bocsássa és pedig oly módon, hogy azok mindenki számára hozzáférhetőek is legyenek.

Ezen az alapon a javak nem teljesítik a magántulajdon erkölcsi feladatát, ha valószínűtlen (a kereskedelmi életben is túlzott) szükségletek kielégítésére halmozzák fel azokat azzal a rejtett céllal, hogy a valószínű árkülönbözöt (tilos úton történő szállítás stb.) mások rovására rendkívüli hasznot eredményezzen.

Hasonlóképpen ellenkezik a tulajdon erkölcsi követelményével, ha a termelésre összegyűjtött javakkal a kitűzött cél szolgálatát megszüntetik

és nem termelnek azért, hogy a termelés másik tényezőjét: a munkát a nagyobb haszon érdekében alacsonyabb bérekre kényszerítsék. Vagy termelnek ugyan, de a szükségletek kielégítésére termelt javakat tényleg nem bocsátják rendelkezésre, vagy azáltal, hogy felhalmozzák (eldugják), elpusztítják, vagy pedig mindent behálózó szervezettel azoknak oly árat szabnak, hogy azt a fogyasztók egy része

képtelen megfizetni, a másik része pedig csak óriási áldozattal.

A fasizmus az első, mely új törvénykönyvének tervezetében a tulajdon *szociális szolgálatát* organikus egészként felépített nemzeti állam keretei között megvalósította s az egyéni és közérdek teljes harmóniájára törekszik a magasabb nemzeti érdek, mint összetartó erő felsőbbsege alatt.